

Van de redactie

Voor u ligt aflevering 36 van het Nederlands maritiem historisch magazine *Scheepshistorie*. Wederom gevuld met een verscheidenheid aan maritieme bijdragen geschreven door enthousiaste auteurs. Dank aan allen voor de aangeleverde content die de redactie blijft bereiken. De Nederlandse maritieme geschiedenis is in en dat is een geruststellende constatering. Dikwijls wordt mij gevraagd waarom ik schepen en de zee zo mateloos interessant vind. Ik antwoord dan dat schepen intrigerend en oneindig zijn. Varend over eindeloze zeeën, van hot naar her en van A naar B. Zij leggen korte of lange afstanden af en doen dat al eeuwen lang. Op zoek naar avontuur, handel, vracht, vakantie, sportvermaak en het eeuwige onbekende. Varen is vrijheid. Op het moment dat je aan boord van een schip het zeegat uitvaart, raak je al snel los van het dagelijkse bestaan op het vasteland. En als je nadien in huiselijke kring bent teruggekeerd, zit je vol verhalen die je graag doorvertelt. Veel van die verhalen komen in boeken terecht, die vervolgens door belangstellenden liefdevol worden aangeschaft en een plek krijgen in maritieme thuisbibliotheken. Ik heb door de jaren heen meerdere maritieme bibliotheken mogen aanschouwen en veelal vind je daarin dezelfde boeken terug, waaronder standaardwerken zoals bijvoorbeeld *Van varen en vechten* door Daniël François Scheurleer. Scheurleer was een Nederlands bankier, ondernemer en muziekhistoricus, die het werk in 1914 publiceerde. Tussen 1896 en 1927 was Scheurleer voorzitter van de Vereniging voor (Noord-) Nederlandsche Muziekgeschiedenis en richtte in 1921 de Société Union Musicologique op. Daarnaast was hij erelid van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst en verdiepte zich in Nederlandse liedboeken en het muziekleven in de tweede helft van de achttiende eeuw. *Van varen en vechten. Verzen van tijdgenoten of onze zeehelden en zeeslagen, lof- en schimpdichten en matrozenliederen* omvat drie delen. Het eerste deel bestrijkt de periode 1572-1654, het tweede 1655-1678 en het derde 1679-1800. Op gezette tijden raadpleeg ik het werk van Scheurleer en ben dan keer op keer verrast door de hoeveelheid maritieme wetenswaardigheden die in de drie delen bijeen is gebracht. Het verzamelen van alle verzen, liederen, gedichten en grafschriften heeft Scheurleer met zekerheid veel inspanning gekost. Het resultaat is dan ook indrukwekkend. Scheurleer schrijft in zijn voorwoord: *Reeds Jacob van Lennep heeft de bekende geschiedschrijver van ons zeevaren Johannes Cornelis de Jonge gewezen op het belang van de gedichten*

van tijdgenoten. Aanvankelijk wilde deze er niet van weten, maar kort voor zijn dood: 'bekende hij nu in te zien, hoe somtijds ook bij dichters bijzonderheden te vinden waren, die men in staatsstukken en archieven vruchteloos zoeken zou en hij stelde zich voor, met dat oogmerk ook bij onze bloot letterkundige schrijvers, eens naar nieuwe bouwstoffen voor zijn arbeid te snuffelen.' Zoals gezegd is de inhoud van het werk van Scheurleer rijk en vermakelijk. Zo staat in het tweede deel een tekst van Gerard Brandt, de biograaf van Michiel Adriaansz. de Ruyter, die hij in 1669 schreef. Een bescheiden ode met een knipoog naar de minder populaire zeeheld Cornelis Maartensz. Tromp, de zoon van Maarten Harpertsz. Tromp: *Geen verf van schilderij, geen stift, noch punt van staal. Verbeeld door kracht van kunst des Amstels Admiraal. De Hollandse Romein, de roem van de Batavieren, die gouden ketens won en kronen van laurieren. Die als een bliksem viel in Karels trotse vloot en vloog van schip op schip in het aanzicht van de dood. Die duizenden verwon, die duizenden deed beven. Deze strijdbare Tromp zal door geen beeld, maar daden leven.* Als u eens wilt publiceren in *Scheepshistorie* dan is uw bijdrage van harte welkom. U kunt mij bereiken via g.boven@marinemuseum.nl. Ik zie uw bericht met belangstelling tegemoet!

Graddy Boven

De Delftse wever Joost Jansz. Lanckaert heeft tussen 1587 en 1589 een wandtapijt gemaakt waarop de operatie die leidde tot het ontzet van Leiden is weergegeven. Dit wandtapijt behoort nu tot de collectie van het museum De Lakenhal te Leiden.

In de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) sloegen de Spanjaarden een beleg om de stad Leiden. Dat deden ze door een gordel van verdedigingswerken in de omgeving van de stad op te werpen waar de dorpen Zoetermeer en Zegwaart deel van uitmaakten, met als doel om mogelijke aanvallen van de Geuzen af te slaan. De bestuurlijke eenheden of ambachten Zoetermeer en Zegwaart werden dus bezet door de Spanjaarden. Bij elkaar telden de twee ambachten naar schatting 3000 inwoners. Het plattelandsdeel hield zich voornamelijk bezig met veeteelt, landbouw en visserij. Turf werd gewonnen voor de lokale markt. De dorpen in beide ambachten fungeerden als regionale dienstencentra met de nodige ambachtslieden, kooplieden en een pastoor. De dorpen hadden eerder al de overlast gevoeld van de Allerheiligenvloed in 1570 en van de soldaten van Oranje die waren ingekwartierd tijdens het beleg van Haarlem in 1572 en 1573. Nu mochten ze nog een keer zware offers brengen voor het ontzet van Leiden dat uiteindelijk op 3 oktober 1574 plaatsvond. Veel inwoners verloren het leven, huizen waren vernield, boomgaarden gekapt en een groot deel van het land stond onder water.

Piekeniers, musketiers of haakbus schutters. De haakbus was de voorloper van de musket en had onder aan de loop een kleine haak om aan een stevig punt vast te haken. Zo werd de schouder ontlast bij de terugslag.

Dit verhaal gaat over de amfibische operatie die onder leiding van Willem van Oranje werd opgezet om de stad Leiden te bevrijden, waarbij niet deze stad maar de ambachten Zoetermeer en Zegwaart centraal staan. Tegenover de ellende staat dat de overwinning op de Spanjaarden in de strijd om Leiden van grote en mogelijk zelfs bepalende invloed is geweest op de ontstaansgeschiedenis van een onafhankelijke staat in de Nederlanden. Dit kreeg zijn beslag in de Acte van Verlatinghe, ondertekend op 26 juli 1581 in Den Haag door de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden, waarin 17 provinciën van de Habsburgse Nederlanden Philips II afzetten als hun heerser.

Achtergrond van het conflict met de Spaanse koning

Bij het aftreden van de Habsburgse keizer Karel V in 1555 werd het Roomse Rijk verdeeld tussen zijn broer Ferdinand en zijn zoon Philips II. Ferdinand kreeg het Duitse Keizerschap en de Oostenrijkse

erflanden. Philips II werd koning van Spanje, een aantal Italiaanse gebiedsdelen en van de Bourgondische Nederlanden. Het Habsburgse Rijk stond er financieel slecht voor. Philips II zette de politiek van zijn vader voort om het katholicisme als godsdienst te verplichten en alle andere reformatische stromingen te verketteren. Verder had hij veel geld nodig waardoor de belastingdruk hoog was. Tel daarbij op hongersnoden en ontevreden edelen die hun invloed zagen verminderen door centralistische politiek en het kruitvat werd instabiel.

Het leger van Philips II was superieur in Europa. De kern bestond uit beroepsmilitairen die getraind, gedisciplineerd en loyaal waren aan de koning. Het was onderverdeeld in eenheden cavalerie, infanterie en veldgeschut, die onderling nauw met elkaar samenwerkten. De infanterie was weer onderverdeeld in eenheden van elk 1500 man en bestond uit haakbuschutters en musketiers die konden schuilen achter een muur van piekeniers, maar ook daarbuiten flexibel ingezet konden worden. Dit leger was niet of nauwelijks te verslaan op het open slagveld waar de vechtende partijen elkaar frontaal bestreden, maar in het westelijk deel van de Lage Landen lag dat anders. Het landschap bestond uit smalle dijkes met heel veel water. In feite was het één groot moerasgebied. De opstandelingen die bepaald niet uitblonken in bewapening, organisatie en discipline hadden als groot voordeel dat ze thuis waren in een derge-

lijk moeilijk begaanbare omgeving. Dit voordeel werd uitgebuit door land onder water te zetten en daarmee de Spanjaarden te dwingen tot amfibische oorlogvoering, een manier van vechten waar ze niet op waren voorbereid.

De opstand tegen de Spaanse koning kreeg concreet vorm door de Beeldenstorm in 1566. Het antwoord liet niet lang op zich wachten; Philips II stuurde de Hertog van Alva met een leger van 10.000 man naar het noorden met onbeperkte bevoegdheid om orde op zaken te stellen. In 1567 kwam de hertog, tevens Generaal van het Spaanse leger, aan in de Lage Landen. Hij koos voor een hardhandige aanpak van de rebellen en edelen die de rebellie gedoogden. Willem van Oranje-Nassau werd leider van de opstand en vluchtte naar Duitsland om van daaruit militair te kunnen optreden tegen Alva. De verschillende veldtochten tegen het Spaanse leger leidden soms tot lokale winst maar uiteindelijk steeds weer tot verlies. Bekend zijn de Slag bij Heiligerlee en Jemmingen in 1568 en de Slag op de Mokerhei in april 1574, waar Willem van Oranje twee broers verloor.

Over land kreeg Willem van Oranje geen voet aan de grond, maar door zich te verbinden met de Watergeuzen ontstonden er kansen. Toen Alva in 1569 de honderdste, twintigste en tiende penning invoerde om zijn leger te kunnen betalen, raakten steeds meer inwoners ervan overtuigd dat ze in opstand moesten komen tegen het Spaanse regiem. De verovering van Den Briel in 1572 door de Watergeuzen was de aanzet voor veel steden in Zeeland en Holland om zich aan te sluiten bij de opstand. Dit werd door Alva bloedig onderdrukt. Zo werden Mechelen, Zutphen en Naarden gebrandschat, waarna Haarlem en Alkmaar aan de beurt waren middels een beleg van de stad. In 1573 wonnen de Watergeuzen de Slag op de Zuiderzee, wat leidde tot een periode van economische bloei voor de steden Hoorn en Enkhuizen. Amsterdam sloot zich in 1578 aan bij de opstand, waarna de stad kon uitgroeien tot de belangrijkste handelsstad van de Lage Landen met de Zuiderzee als uitvalsbasis.

De Spanjaarden in en om Zoetermeer

De belegering van Haarlem in december 1572 was een succes voor de Spanjaarden, de stad gaf zich over na zeven maanden hongersnood. Dan is Alkmaar aan de beurt waarvan het beleg niet slaagt omdat het gebied rondom de stad onder water

De belegering van de Stad Leiden begin september 1574 met drie verdedigingsringen. Ook zijn de drie waterschappen Rijnland, Delfland en Schieland weergegeven. (kaart: G. Konert)

is gezet. Vervolgens belegeren Spaanse troepen in november 1573 de stad Leiden. In maart 1574 echter zijn Spaanse troepen nodig op de Mokerhei om het leger van Oranje te verslaan. Willem van Oranje heeft namelijk zijn troepen verzameld om vanuit Duitsland onder meer Leiden te ontzetten. Dat mislukt jammerlijk en laat zien dat een landoffensief weinig kans van slagen heeft. Voor Leiden betekent dit een adempauze van een paar maanden.

Op 26 mei 1574 komen de Spaanse troepen terug om het beleg van Leiden voort te zetten. Het plan is de stad van vier kanten in te sluiten namelijk uit het oosten vanuit Utrecht via Alphen aan den Rijn, uit het westen vanuit Haarlem via de duinen, uit het noorden via het Haarlemmermeer en ten slotte uit het zuiden via de Rijn bij Schoonhoven en Gouda. De zware kanonnen worden achtergelaten vanwege de moerassige omstandigheden.

Op 28 mei lukt het de Spanjaarden na diverse schermutselingen met de Geuzen om de stad te omsingelen. Het bestuur van Leiden heeft een eerdere aanbeveling van Willem van Oranje om extra voorraden aan te leggen in de wind geslagen. Ze zitten nu dus in de wurggreep van Francisco de Valdez, de Spaanse bevelhebber met een troepenmacht van ten minste 6000 man, al

lopen schattingen hiervan op naar 10.000 man. Zijn legermacht bestaat uit 3000 ervaren Spaanse soldaten, versterkt met 22 vaandels Duitsers en 18 vaandels Walen. Een vaandel telt 150 tot 175 man. Hiermee is Valdez in staat om alle toegangswegen naar Leiden volledig af te sluiten.

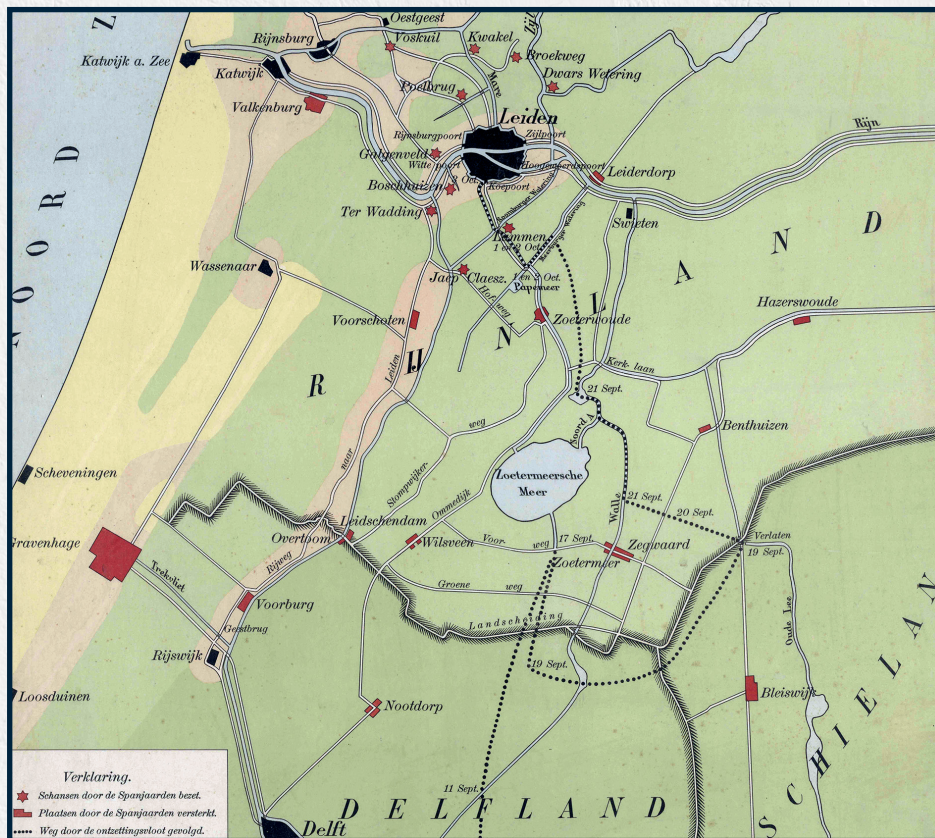
De Spaanse troepen versterken vervolgens hun positie door drie verdedigingsringen op te bouwen tegen aanvallen van buitenaf. De tweede en derde ring zijn halve, op het zuiden georiënteerde ringen, bedoeld om het Geuzenleger van Oranje tegen te houden. De tweede halve ring bevindt zich ter hoogte van Zoeterwoude en Voorschoten en de derde halve ring ter hoogte van Zoetermeer en Leidschendam. Omdat het gebied ten noorden van Leiden in Spaanse handen is, zijn hier geen extra ringen nodig. Ten slotte bouwen de Spanjaarden ook buiten de drie ringen stellingen op in Pijnacker, Nootdorp, Schipluiden, de Hoornbrug en het klooster Sion bij Rijswijk. Ze komen tot vlakbij Delft en Rotterdam.

Vorbereiding van de amfibische operatie

Willem van Oranje, die intussen naar Dordrecht is gereisd om de Staten bijeen te roepen voor overleg, wordt geconfronteerd met een sterk Spaans plan van verdediging in diepte. Hij realiseert zich echter dat de Spaanse troepen niet veel anders kunnen dan schansen bouwen op dijkes en hoger gelegen delen waardoor ze zeer beperkt zijn in hun manoeuvreerruimte. Hij besluit tegenover deze statische verdediging een dynamische aanvalsmacht in te zetten. Met behulp van vaartuigen kan hij al zijn militaire kracht ontplooiën via het water. Immers, hier zijn de Watergeuzen alleenheerser, hebben ze manoeuvreerruimte en daarmee het initiatief. Op 1 juni 1574 roept Willem van Oranje de Staten van Holland en Zeeland bij elkaar in Rotterdam om geld bij elkaar te zoeken voor een tegenoffensief. Er wordt een plan gemaakt om het land ten zuiden van Leiden onder water te zetten middels het doorsteken van de Maasdijken. De schade die dit zou opleveren voor de bewoners en de economie is echter niet te

begroten. Verder is onzeker hoeveel jaar het zou duren om alles weer droog te maken. Onzeker is of het water Leiden wel kan bereiken, immers het Rijnland bij Leiden ligt hoger dan de twee zuidelijke waterschappen, Delfland en Schieland. Geraamd wordt dat er 100.000 gulden nodig is, te lenen bij 200 particulieren. Intussen is het handelen verboden levensmiddelen te vervoeren naar de bezette gebieden om te voorkomen dat de Spanjaarden die confisqueren.

Bij de uitwerking van het plan blijkt de financiële dekking te mislukken. Dan wordt besloten het geld te lenen van de steden tot een bedrag van 120.000 gulden tegen 8,33% rente. De Staten gaan op 24 juli 1574 akkoord met het financiële voorstel en op 30 juli met het inundatieplan. Onderwijl doen de wanhopige Leidenaren met weinig succes uitvallen om de Spanjaarden uit hun posities te drijven. Op 1 augustus wordt gestart met het doorsteken van de dijken langs de Maas en de Hollandse IJssel. Alle huislieden zijn dan gewaarschuwd zich met have en vee te begeven naar de stad. Alle achtergebleven spullen zullen worden beschouwd als recht-

Deel van een schoolplaat uit 1900 van J.W. de Jong. Het initiële plan is om via het Zoetermeerse meer door te steken naar Leiden (stippellijn). Dit plan mislukt, waarna een oostelijke route wordt gevonden.

matige buit voor de Watergeuzen. Een paar dagen later krijgen de waterschappen Schieland en Delfland de opdracht om zodanig te inunderen dat de werkzaamheden niet ongedaan kunnen worden gemaakt. Begin augustus wordt admiraal Louis de Boisot uit Zeeland aangezocht om het admiraalschap van de Hollandse oranjevloot op zich te nemen. Boisot bespreekt in Rotterdam de strategie, beschikbare vaartuigen, bemanning, bewapening, ondersteunende eenheden enz. Na overeenstemming te hebben bereikt reist hij terug naar Zeeland om het zeevolk en de kanonnen bij elkaar te zoeken. Rotterdam, Gouda en Delft gaan aan het werk om de benodigde vaartuigen bijeen te brengen en uit te rusten.

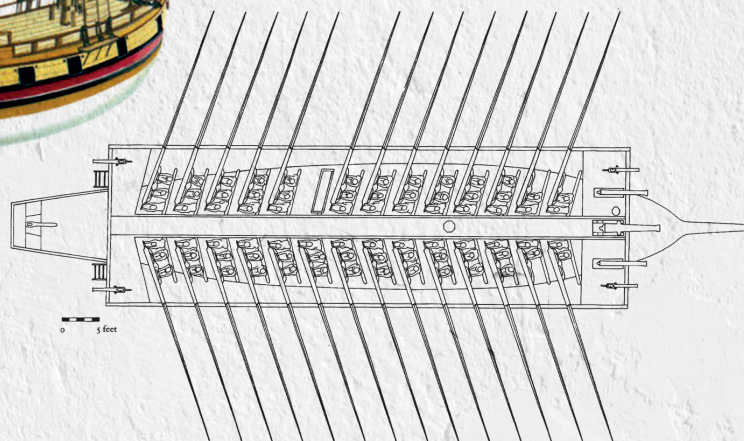
Op 27 augustus staan Schieland en Delfland geheel onder water tot aan de Landscheidingsweg net onder Zoetermeer. Het huidige tracé van de snelweg A12 is in 1932 deels aangelegd op het dijklichaam van de oorspronkelijke landscheidingsweg uit 1574, althans het deel van de A12 van Nootdorp tot ongeveer halverwege Zoetermeer. Valdez is zich bewust van het strategisch belang van de landscheidingsdijk en houdt troepen achter de hand ter verdediging. Eind augustus blijken inmiddels Spaanse troepen uit Brabant in aantocht te zijn die de steden Dordrecht en Gorinchem bedreigen. Beide steden staan op de rol om schepen, roeiers en proviand te leveren voor de amfibische operatie. Willem van Oranje geeft opdracht om het gebied onder Gouda te inunderen. Door de Alblasserwaard onder water te zetten kan de dreiging uit het zuiden worden gekeerd.

Aanvalsmacht van Boisot

Eind augustus is admiraal Boisot gearriveerd in Rotterdam met zeven Kromstevens, aan boord 100 stukken geschut en 800 bootslieden. De Hollandse steden hebben onderwijl een regiment Franse huurlingen bij elkaar gekregen, aangevuld met Waalse troepen. Naar schatting bestaat de kern van het Geuzenleger uit circa 2500 man. Inclusief ondersteunende eenheden wordt de aanvalsmacht in totaal geschat op 8000 manschappen. In het algemeen kunnen vaartuigen uit die tijd niet worden onderverdeeld in typen. Er was nog geen sprake van standaardisatie en er werd

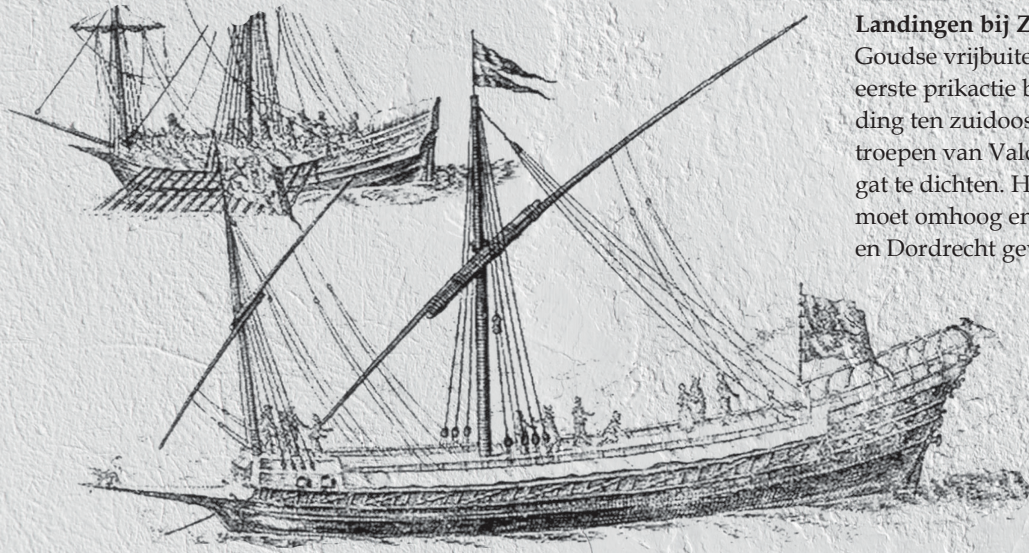
De Kromstevengalei uit de 16e eeuw werd door de Watergeuzen veel gebruikt voor militaire doeleinden. Het was een sterk en stabiel vaartuig en uitermate geschikt voor de vaart in kustwateren en riviermondingen. Het is onder meer gebruikt bij de inname van Den Briel in 1572. Het vaartuig had veelal een kiellengte van 14 meter en een lengte/breedte verhouding van 3 op 1. De diepgang was ongeveer 2,5 meter.

ambachtelijk 'uit het hoofd' gebouwd. Lokaal was er dus veel variatie in vorm, afmetingen en details. Elke stad of streek had zijn eigen benaming voor vaartuigen die soms veel op elkaar leken.

Begin september 1574 is de amfibische vloot gevormd, bestaande uit zo'n 320 vaartuigen. De kern hiervan bestaat uit 70 galeien, solide van bouw, met een diepgang van circa 60 centimeter. Ze zijn uitgerust met drie tot vijf kanonnen en bemand met roeiers, matrozen en haakbusschutters. In totaal zijn 3000 roeriermen besteld voor circa 2200 roeiers. De rest van de vloot bestaat uit schuiten geschikt voor het vervoer van vracht en personeel op het binnenwater. Het betreft vooral soldaten, in het algemeen haakbusschutters met steekwapens, en grondwerkers die *pioniers* worden genoemd. Verder vervoeren de Watergeuzen alles wat nodig is aan voorraden en reservemateriaal. In de overlevering worden namen genoemd als Plempen, Kagen en Korenschuiten.

De algemene indeling van een galei. Het was een rank vaartuig met een brede bovenbouw en een lengte / breedte verhouding van 6 op 1. Er was veel variatie in afmeting, bewapening en aantal roeiers. De Hollandse galei was in de meeste gevallen van een grotere eenvoud dan de Spaanse tegenhanger. Het konden bijvoorbeeld tot galei omgebouwde kleine platbodems zijn met 8 roeiers aan iedere zijde. In *Scheepshistorie 28* is een artikel gewijd aan de Hollandse galei.

Linksoven een Amsterdamse galei voor anker, **rechts-midden** een korenschuit.

Linksonder een visschuit (plemp) en **linksonder** op pagina 9 een kaag.

Deze schuiten hebben gemeen dat het robuuste platbodenvaartuigen met stevens zijn die kunnen worden gezeild, geboomd en geroeid. Waar nodig kunnen ze worden voortgetrokken door paarden of mensen op de wal. In de tweede helft van de zestiende eeuw wordt het zijwaard gangbaar waarmee de zijdelingse drift tijdens het zeilen kan worden verminderd. Plempen zijn volgens de overlevering visschuiten uit de omgeving van Zaandam en Amsterdam. Kagen komen veel voor op de Zuid-Hollandse wateren als veerboot of vrachtaarder tussen steden. De variatie in afmetingen is groot, maar voor het binnenwater was 10 tot 15 meter een zeer gangbare lengte.

Landingen bij Zoetermeer

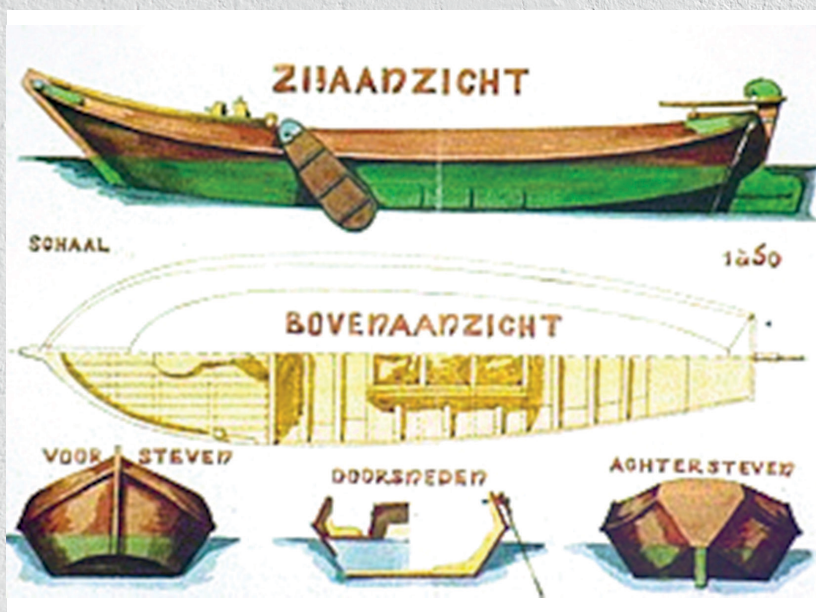
Goudse vrijbuiters initiëren begin september een eerste prikactie bij de Hildam op de Landscheiding ten zuidoosten van Benthuizen, maar de troepen van Valdez zijn snel ter plaatse om het gat te dichten. Het tempo van dijkdoorgravingen moet omhoog en daarom wordt Delft, Rotterdam en Dordrecht gevraagd ieder 50 extra pioniers of grondwerkers te leveren. Tevens wordt de staat van de kanalen tussen Zoetermeer en Leiden onderzocht op bevaarbaarheid.

Op 11 september 1574 vroeg in de morgen, voeren de troepen van Boisot de eerste landing uit op de Landscheiding ten zuidwesten van Zoetermeer. Doel is het bereiken van het Zoetermeerse meer. De Spanjaarden zijn verrast, wat genoeg tijd geeft om met pioniers snel schansen te kunnen opwerpen. De verwachte Spaanse aan-

vallen vanuit oost en west over de dijk worden weerstaan. De landing is uitgevoerd door Boisot met 16 galeien en een aantal transportschuiten. Er worden twee vaandels Franse haakbusschutters aan land gebracht en twee vaandels Hollandse pioniers. De galeien nemen positie in om vanaf het water de Spanjaarden met kanonvuur te bestoken. Het gat in de dijk is snel gemaakt en het Rijnland loopt onder water. Helaas blijken er nog twee obstakels te zijn tussen de landscheiding en het Zoetermeerse meer namelijk twee oost-west strekkende dijken, de Groeneweg en de Voorweg. Om het meer te bereiken moeten dus nog twee dijken worden doorgestoken. Valdez heeft intussen een sterke troepenmacht samengetrokken op de Voorweg. Boisot realiseert zich dat hij versterking nodig heeft.

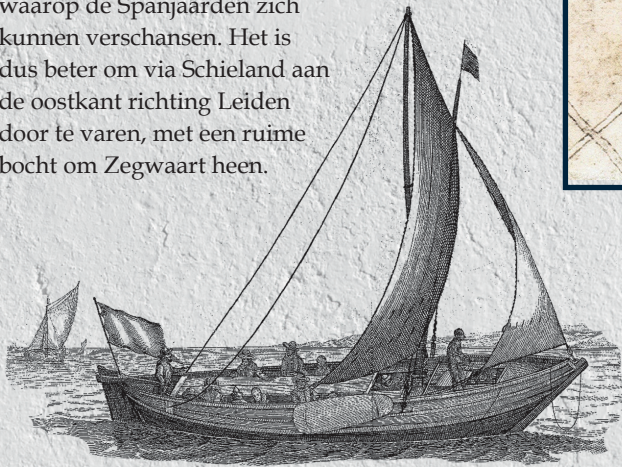
Willem van Oranje, aangekomen in Delft, stuurt onmiddellijk de rest van de vijf Franse Vaandels en vier Waalse vaandels met extra galeien en plempen op pad. Twee dagen na de eerste lan-

ding zet Boisot 600 soldaten af op de Groeneweg om de dijk door te steken. Valdez heeft intussen alles geconcentreerd op de Voorweg waar hij met 3000 man klaar staat om de Watergeuzen op te vangen. Tevens regelt hij een paar stukken geschut.

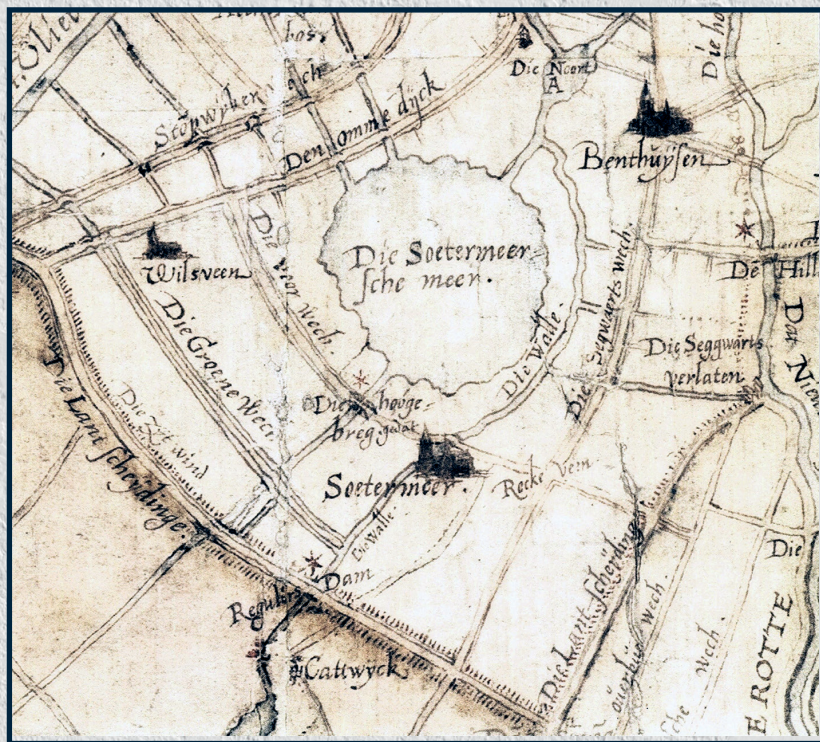
Boisot staat nu voor de taak om de Voorweg te veroveren, maar de galeien en plempen kunnen niet tot aan de voet van de hoge weg komen door toenemende ondiepte. Bovendien is er maar één vaart naar het Zoetermeerse meer en die loopt via een goed te verdedigen brug onder de Voorweg door. Kortom door gebrek aan manoeuvreerruimte verliest Boisot het tactisch voordeel. Hij vraagt wederom versterking aan bij Willem van Oranje in de vorm van zwaar geschut. De volgende dag, op 17 september, valt hij de Voorweg aan met een deel van zijn legermacht van 2500 ingescheepte soldaten. Na een hele ochtend van beschietingen over en weer wordt duidelijk dat de aanval gaat mislukken. Boisot moet zich terugtrekken waarbij 30 Franse haakbusschutters in de haast worden achtergelaten. Zij hebben de dijk weten te bereiken om de verdediging van de brug te breken. In een poging het vege lijf te redden sneuvelen negen schutters.

De mislukte operatie op de Voorweg is een klap voor Willem van Oranje, vooral omdat de hongersnood in Leiden zeer nijpend is. Boisot moet op zoek naar een alternatief om bij Leiden te komen. Hij laat dorpelingen van Zoetermeer en Benthuisen polsen om na te gaan of er alternatieve vaarwegen zijn. Twee dorpelingen bieden zich aan om als gids op treden. Oostelijk van Zoetermeer zijn diepe noordwaarts lopende vaarten aanwezig en minder dwarswegen waarop de Spanjaarden zich kunnen verschansen. Het is dus beter om via Schieland aan de oostkant richting Leiden door te varen, met een ruime bocht om Zegwaart heen.

Als afleidingsmanoeuvre laat Boisot met acht galeien wederom de Spaanse stellingen op de Voorweg onder vuur nemen. Onderwijl maakt hij een omtrekkende beweging om de oost. Omdat de waterdiepte hier aanmerkelijk veel groter is, kan snel worden doorgestoten naar het Zegwaartse Verlaat in de Landscheiding om van daar het

Geuzenschuiten ten anker bij Tiel in 1573 uit de Atlas van Stolck Rotterdam.

De aanval op de Voorweg om de hoge brug in handen te krijgen die toegang geeft tot het Zoetermeerse meer. (Uitsnede tekening Jan Liefrinck 1578, streekarchief Gouda, document R1539).

Rijnland te inunderen. Het lukt hem het Verlaat te passeren en snel een landing uit te voeren op de Zegwaartse weg, de hooggelegen verbindingsweg tussen Zegwaart en Benthuizen. Pioniers werpen in allerijl schansen op om de Spanjaarden zowel vanuit Benthuizen als vanuit Zegwaart tegen te kunnen houden. Valdez die nog gericht is op verdediging van de Voorweg reageert te laat. Boisot zet de galeien in om de weg te bestrijken met geschut. De doorbraak is een feit op 20 september. Een meevaller is dat het water stijgt door noodweer waardoor de Duitsers in Spaanse dienst in Benthuizen besluiten zich terug te trekken naar hoger gelegen terrein. Dit geeft Boisot de kans om Benthuizen in te nemen met haakbuschutters.

Tezelfdertijd dirigeert Boisot de vlootten bij de Voorweg naar het Zegwaartse Verlaat. De afvaart bij de Voorweg verloopt in grote wanorde door het forse aantal schepen, de ondiepten en het slechte weer. Zo loopt de Ark van Delft hopeloos vast en duurt het vlottrekken vele uren. De Ark bestaat uit twee gekoppelde schuiten, uitgerust met een systeem van schepraders. Het is een soort drijvend fort met kanonnen, voortgestuwd op mankracht.

Gelukkig is de wanorde bij de Spanjaarden even groot vanwege de regen en het snel rijzende water. Zij vluchten naar hoger gelegen gebied en missen een kans om de vloot op zijn zwakste moment een zware slag toe te brengen. Valdez heeft ondertussen het bericht ontvangen van de doorbraak bij het Zegwaartse Verlaat. Omdat daarmee de samenhang tussen de verschillende schansen verloren gaat, besluit hij zich terug te trekken op Zoeterwoude, de binnenste halve verdedigingsring. De buitenste verdedigingsring is opgegeven.

Tocht naar Leiden

Op 21 september vertrekt Boisot vroeg in de morgen met 20 galeien noordwaarts en wordt de Noord-Aa bereikt, een plas die via twee vaarten en onder water gezet land toegang geeft tot de binnendijk ten zuidoosten van Zoeterwoude, de Kerklaan. Hij laat de vloot een salvo afvuren om de Leidenaren te seinen dat het ontzet van de stad nabij is. De Spanjaarden hebben een verdediging opgetrokken op de Kerklaan. Intussen wordt Zoetermeer bezet door de Watergeuzen met drie vaandels omdat de Wallenwetering, de verbindende vaart van Zoetermeer met Zoeterwoude, van strategisch belang is als aanvoerlijn vanuit

Delft naar het Rijnland. Het Zoetermeerse meer is de verzamelplaats voor de vaartuigen die Boisot achter de hand houdt, waaronder vele schepen met voedsel voor de hongerende Leidenaren.

Een patstelling ontstaat bij de Kerklaan, omdat het water slechts langzaam de polders overstroomt en de waterdiepte te gering is voor de vaartuigen. Op 25 september worden nog eens 420 dijkgravers aangevoerd van Delft, Schiedam en Rotterdam om dijken door te steken of schansen op te werpen. De patstelling blijft bestaan omdat de ongunstige wind uit het noordoosten het water de verkeerde kant op stuwt. Op 29 september echter draait de wind naar het zuidwesten en steekt een zware storm op. Het water stijgt nu snel en de verdedigingslinie bij de Kerklaan begint natte voeten te krijgen. Op 1 oktober komt de vloot in beweging met 20 schuiten geflankeerd door galeien. De landing op de Kerklaan wordt uitgevoerd voordat Spaanse versterkingen arriveren. Snel worden de aanwezige Spanjaarden overmeesterd en werpen grote aantallen pioniers in razend tempo verschansingen op. De galeien ondersteunen de operatie met geschutvuur. Vervolgens drukt Boisot door om vanaf de Kerklaan Zoeterwoude te overmeesteren. Het dorp wordt gezuiverd van de Spanjaarden, kerk en huizen worden in brand gestoken door de Watergeuzen. De ontredde Spaanse soldaten is groot door het alsmaar stijgende water. Ze liggen onder vuur en de Geuzen gebruiken ijzeren haken om de vijand het diepe water in te trekken zodat ze verdrinken. De paniek slaat toe en de soldaten vluchten. Valdez heeft intussen te horen gekregen dat hij niet kan rekenen op de extra aanvoer van versterkingen en trekt zich terug op de binnenste belegeringsring. Veel Spaanse soldaten zoeken een goed heenkomen in het verdronken land. Daar worden ze achterna gezeten door Watergeuzen uitgerust met fragmentatiebommen ofwel zakken en kokers gevuld met haakbuskogels. Naar schatting vinden bij deze actie ruim 200 Spanjaarden de dood, de meeste door verdrinking.

Op 3 oktober breken de Watergeuzen door de laatste belegeringsring heen en varen over de Vliet naar Leiden waar haring en wittebrood worden uitgedeeld. Daarna wordt onmiddellijk doorgevaren naar Leiderdorp, waar opnieuw de Spanjaarden op de vlucht slaan richting Alphen aan den Rijn. De dreigende opmars van de Wa-